

fijos vaidmenį šiuolaikinėje katalikybėje, A. Gaidys pagrįstai atskleidė jos nevienareikšmį pobūdį, dėl kurio šiomis filosofijos teorijomis remiasi ir pažangūs religiniai sąjūdžiai, ir naujausios klerikalinio antikomunizmo atmainos. Kaip vertingą disertacijos bruožą L. Velikovičius pažymėjo tai, kad disertantas argumentuotai nušvietė poslinkius oficialiojo Vatikano veikloje, atsitraukimą nuo II Vatikano susirinkimo linijos dėl pozityvaus dialogo su marksistais, bendradarbiavimo su nekatalikais.

Oficialūs oponentas filosofijos mokslų daktaras G. Zimasas nurodė, kad A. Gaidžiui pavyko argumentuotai nušviesti ne tiksliai tarptautinio katalikiškojo klerikalinio antikomunizmo ypatybes, bet ir jo apraiškas Lietuvoje, kurių analizė turi svarbią reikšmę šiuolaikinių klerikalinių koncepcijų kritikai, kovai su klerikaline propaganda. Oponento nuomone, disertacijos skyrius, kuriame analizuojami tikinčiųjų ir netikinčiųjų dialogo klausimai, — labiausiai pavykusi darbo dalis. Joje gerai argumentuojama

mintis dėl tikinčiųjų ir marksistų bendradarbiavimo kovoje už taiką, už visuomenės pažangą, nedarant kompromiso pasaulėžiūros srityje, mintis, kad kartais pasitaikantys raginimai dialogą tarp tikinčiųjų ir netikinčiųjų paversti dialogu dėl marksizmo ir religijos sąjungos kenkia ir marksistų, ir tikinčiųjų interesams.

A. Gaidžio disertaciją teigiamai įvertino neoficialieji oponentai filosofijos mokslų daktarai A. Oniščenka, M. Lensu, I. Zakšas. Be kitko, A. Oniščenka pažymėjo, kad A. Gaidžio publikacijas labai vertina Tarybų Ukrainos mokslininkai, dirbantys mokslinio ateizmo srityje. M. Lensu pabrėžė, kad A. Gaidžio monografija „Katalikiškasis klerikalinis antikomunizmas“ teigiamai vertinama Tarybų Baltarusijoje, kad jos idėjos dažnai naudojamos ideologinio darbo praktikoje.

Specializuota mokslinė taryba vieningai nutarė suteikti A. Gaidžiui filosofijos mokslų daktaro laipsnį.

B. Deksnys

KATALIKIŠKOJO MODERNIZMO FILOSOFIJOS KRITINĖ APYBRAIŽA

Lapkričio 13 d. toje pačioje taryboje filosofijos mokslų daktaro laipsnį disertaciją „Katalikiškojo modernizmo filosofinės koncepcijos“ apgynė LTSR MA Filosofijos, sociologijos ir teisės instituto vyr. mokslinis bendradarbis docentas Bronius Kuznickas.

Dabartiniu metu katalikybė, kaip ir kai kurios kitos religijos, išgyvena prieštaringą idėjinio atsinaujinimo ir persiorientavimo laikotarpį. Atsinaujinimo, arba modernistinio sąjūdžio, įkvėpėjai nori taip pertvarkyti katalikybę, kad ji būtų efektyvesnė šiuolaikinės sekuliarėjančios kultūros kontekste. Modernistai siekia netradiciniu būdu interpretuoti krikščionišką pasaulėžiūrą, sukurti naujas, netradicines religingumo formas, aktyvizuoti katalikybės filosofiją ir teologiją.

Disertacija skirta katalikiškojo modernizmo filosofinių koncepcijų kritinei analizei. Modernistinis sąjūdis prasidėjo pačioje XIX a. pab.—XX a. pr. ir tęsiasi iki šiol. Darbo aktualumą lemia tai, kad modernistai siekia fundamentalios konceptualinės ir metodologinės reformos filosofinėje katalikybės pasaulėžiūroje ir tuo būdu nori išlaikyti katalikybės poveikį šiuolaikinei kultūrai.

Disertacijoje parodoma, kad modernistinis sąjūdis kilo kaip neatitikimo tarp ofi-

cialiosios bažnytinės tikėjimo doktrinos ir daugelio tikinčiųjų „gyvojo tikėjimo“ patyrimo pasekmė; tai lėmė ne tiek religiniai, kiek socialiniai-kultūriniai faktoriai. Pagrindinė modernistų keliamą problema yra katalikybės santykis su šiuolaikiniu pasauliu. Modernistai siekia permąstyti santykį tarp imanentiškumo ir transcendentistiškumo, racionalumo ir iracionalumo, istoriškumo, žmogiškumo ir dieviškumo tikėjime. Modernizmo metodologinei pozicijai yra būdingas istorizmas (evoliucionizmas) ir antropologizmas aiškinant apreiškimo, bažnytinių dogmų kalbą, imanentizmo bei egzistencializmo principai aiškinant patį tikėjimą.

Modernistai siekia pagrįsti teiginį, kad krikščionybė yra kintanti savo kultūrine-istorine atributika, todėl ji turi nuolat atsinaujinti. Tuo pagrindu jie atsisako scholastinių religijos pagrindimo būdų, pereina nuo „išoriško“ prie „vidinio“ religingumo, esmine tikėjimo puse laiko „imanentinį“, subjektyvųjį jo tikrumą. Kartu ryškėja religinių filosofų pastangos pirminių krikščionybės šaltinių mintis derinti su šiuolaikinio žmogaus istoriniu patyrimu, ankstyvesnės krikščionybės ir patristikos idėjas — su kai kuriais dabarties socialiniais idealais. Šitai norima įveikti teologijos sve-

timumą šiuolaikinei kultūrai, sukurti teorines prielaidas įvairioms „gyvenimo realybės“ teologijoms — „darbo teologijos“, „politikos teologijos“ ir pan. atmainoms.

Disertaciją sudaro įvadas, penki skyriai ir išvados. Pirmajame skyriuje („Tradicija ir modernizmas katalikybėje“) nagrinėjama bažnytinės tradicijos ir atsinaujinimo tendencijų santykio katalikybėje problema. Kaip žinoma, pirminiais tikėjimo šaltiniais katalikų bažnyčia laiko Šventąjį raštą (Bibliją) ir oficialią bažnytinę jos turinio interpretaciją, kurios pagrindu buvo suformuluoti svarbiausi katalikybės principai ir dogmos. Bet katalikų filosofai ir teologai, remdamiesi tais pačiais šaltiniais, įvairiais istorijos laikotarpiais nevienodai interpretuodavo kai kurias religinio pasaulėvaizdžio ypatybes, dėl to katalikybėje tolydžio ryškėjo idėjinis pliuralizmas. Modernizmas išreiškia katalikų dvasininkijos ir inteligentijos opoziciją bažnytinei tradicijai, kuri suiformavo ikiindustrinėje epochoje Tridento (1545—1563), Pirmojo Vatikano (1869—1870) susirinkimų nutarimų ir scholastinės filosofijos esminių teiginių pagrindu.

Antrajame skyriuje („XIX amžiaus katalikų filosofija“) analizuojamos filosofinių katalikų modernizmo koncepcijų idėjinės ištakos. Pirmoje XIX a. pusėje katalikų bažnyčia reiškėsi kaip atvira feodalizmo ir monarchijos gynėja ir kartu ji buvo priešiška švietėjų kultūriniam palikimui, bet kokiems progresyviems procesams, ypač socializmo ir komunizmo idėjoms. Antroje amžiaus pusėje katalikybė siekia išeiti iš izoliacionizmo, ieško sąryšio su kapitalizmo struktūra, o tam tenka peržiūrėti savo idėjines pozicijas. Skyriuje analizuojami teoriniai pagrindai tokių katalikų filosofijų, kaip saikingasis racionalizmas, arba semiracionalizmas (Z. de Mestras, L. G. de Bonaldas ir kt.), krikščioniškasis ontologizmas (A. Rozminis-Serbatis, V. Džobertis), D. Njumeneno racionalizmas, liberalioji katalikybė (F. Lamėnė, V. Keteleris ir kt.), prancūzų spiritualizmas (F. Ravasonas, S. Renuvė ir kt.), neoscholastika, Tiubingeno istorinė mokykla. Nuo amžiaus vidurio iki pabaigos vyko aršios kovos tarp skirtingų pakraipų atstovų. Tą ginčą laimėjo neoscholastai: 1879 m. pasirodė enciklika „Aeterni Patris“, kuri paskelbė Tomo Akviniečio scholastinį mokymą oficialiąja katalikybės filosofija. Bet toliau vystėsi ir kitas opozicinis procesas — iracionalistinės kryptys.

Trečiajame skyriuje aptariamas XIX a. pab.—XX a. pr. katalikiškojo modernizmo

filosofinės koncepcijos (klasikinis modernizmas). Klasikinio modernizmo atstovai (A. Luazi, E. La Rua, M. Blondelis, D. Talrelis, B. Minokis ir kt.) aštrino prieštaravimą tarp „objektyviųjų“ ir „subjektyviųjų“ tikėjimo apologetų, pabrėžė iracionalistinį tikėjimo pobūdį, suartėjo su kantizmo, imanentinės filosofijos, bergsonizmo, pozityvizmo idėjomis. Kartu modernistai išryškino naują krikščioniškosios pasaulėžiūros parametą — jos istoriškumą, kuris iki šiol didele dalimi charakterizuoja katalikybės filosofijos atsinaujinimo pobūdį.

Ketvirtajame skyriuje („Filosofinės katalikiškojo modernizmo koncepcijos nuo XX a. antrojo ketvirčio iki antrojo Vatikano susirinkimo“) parodoma tolimesnė katalikiškojo modernizmo filosofijos raida: klasiikinio etapo esminės tendencijos — imanentizmas, istorizmas, evoliucionizmas — dabar praturtinamos fenomenologijos ir egzistencializmo principais.

Skyriuje analizuojamos tokios moderniosios katalikybės filosofijos atmainos kaip „naujoji teologija“ (A. de Liubakas, Z. Daneliu, M. D. Šeniu), prancūzų „dvasios filosofija“ ir italų spiritualizmas (L. Lavelis, R. Lesenas, M. Šaka ir kt.), prancūzų personalizmas (E. Munjė, Z. Lakrua, M. Nedoncelis ir kt.), evoliucionistinė P. Tejaro de Šardeno teorija ir kt. Parodoma, kaip šių filosofų darbuose atsisakoma tradicinio substancialistinio transcendencijos supratimo, dievas suprantamas kaip „paslaptis“, „aukščiausia vertybė“, „giliausia prasmė“, „pareiga“, kurios neva gimdanti žmoguje tikėjimą kaip dvasinio tobulumo siekimą, bet tik tiek, kiek žmogus pats laisva valia krypta į tai. Ypač reikšmingos yra personalistinės koncepcijos, kuriomis siekiama įveikti prarają tarp pasaulietinių ir religinių vertybių, orientuoti tikinčiuosius į sociališkai aktyvų gyvenimą.

Penktajame skyriuje („Neomodernistinės filosofinės-teologinės koncepcijos“) išryškinti teoriniai principai to atsinaujinimo proceso, kuris vyko po II Vatikano susirinkimo ir kuris vadinamas neomodernizmu. Konkrečiai tai K. Ranerio, H. Kiungo koncepcijos. Disertantas pateikia ryškių argumentų, liudijančių, kad neomodernistai dar labiau imasi socialinės-politinės, kultūrinės problematikos, teigdami, kad krikščionybė gali atsinaujinti tik suartėdama su kultūrinėmis šiandieninio pasaulio vertybėmis. Dar vienas neomodernistų ypatumas — tai mėginimas sintezuoti „objektyviąją“ ir „sub-

jektyviąją' apologetiką, modernizmo ir tradicijos idėjas — integralioje naujojoje ortodoksijoje.

Disertacijoje parodoma, kad filosofinės katalikiškojo modernizmo koncepcijos nuo savo atsiradimo XIX ir XX a. sandūroje iki mūsų dienų išgyveno tam tikrą evoliuciją. Pirmoje šio šimtmečio pusėje modernistinėms koncepcijoms buvo būdinga ryški konfrontacija su bažnytine tradicija, oficialiaisiais bažnyčios principais, o antroje pusėje, ypač po II Vatikano susirinkimo, modernizme ryškėja polinkis „grįžimo prie šaltinių“ keliu suartėti su tradicija, pereiti prie konfrontacijos su scholastika prie „naujosios ortodoksijos“ programos. Tai savo ruožtu keitė ir Vatikano požiūrį į modernistus: jeigu klasikinis modernizmas buvo nuslopinamas griežtomis popiežiaus Pijaus X priemonėmis, tai vėliau ėmė ryškėti bažnyčios vadovybės pakantumas modernizmo atžvilgiu. Šiuo metu galima kalbėti apie tam tikrą modernizmo ir oficialios bažnyčios pozicijų suartėjimą; kai kurios modernizmo idėjos įtraukiamos į oficialiuosius Vatikano dokumentus.

Modernistinės filosofinės koncepcijos turi prieštarų pasekmių katalikybei. Jos turtina šiuolaikinę katalikybės filosofiją konceptualiniu, metodologiniu, probleminiu požiūriu, bet tuo pat metu sekularizuoja tradicines krikščioniškasias vertybes; imantizmas religinio tikėjimo aiškinime veda į fenomenologizmą ir agnosticizmą, kurie tam tikrais atvejais kelia abejones dėl objektyvaus dievo buvimo. Visa tai didina metodologinį ir idėjinį šiuolaikinės katalikybės pluralizmą, gilina šios krikščionybės atmainos krizę.

Oficialieji oponentai (Baltarusijos TSR Mokslių Akademijos narys korespondentas prof. J. Babosovas, filosofijos mokslų daktaras L. Mitrochinas, prof. J. Minkevičius) teigiamai įvertinę B. Kuzmickio disertaciją, pažymėjo, kad joje sprendžiama fundamentali šiuolaikinės katalikiškosios filosofijos raidos problema, suformuluotos naujos išvados. Disertaciją taip pat teigiamai įvertino neoficialūs oponentas prof. G. Zimanas.

L. Jekentaitė

MENO KŪRYBOS SUBJEKTO ANALIZĖ

1984 m. gruodžio 21 d. Maskvos M. Lomonosovo valstybinio universiteto filosofijos mokslų daktaro laipsnį (marksistinės-lenininės estetikos specialybė) teikimo specializuotos tarybos posėdyje VSI Estetikos katedros vedėjas docentas Algirdas Gaižutis apgynė daktaro disertaciją „Dvasinis kūrybinis menininko potencialas“.

Iki šiol mūsų estetikoje meno kūrybos subjektą retai kas tyrė, nors tokio tyrimo būtinybė akivaizdi. Menininko problemai aptarti specialų darbą yra parašęs A. Iliadis — „Meninio talento prigimtis“ (1965). Atidžiai išstudijavęs, kas šioje srityje padaryta, kritiškai įvertinęs XX a. teorinės minties pasiekimus šiuo klausimu, A. Gaižutis užsibrėžė tikslą: išanalizuoti meno kūrybos subjekto raidą ir prigimtį; atsižvelgiant į profesinės veiklos specifiką, atskleisti menininko dvasinį, kūrybinį potencialą; aptarti bendrųjų ir specialiųjų gebėjimų, kūrybinės individualybės ugdymo ir pasireiškimo dėsningumus.

Disertaciją sudaro įvairūs, trys skyriai ir pabaiga. Mokslinio darbo struktūra adekvati tyrimo logikos nuoseklumui: ištyrus meno kūrybos subjekto profesionalizaciją ir individualėjimą, jo talento tapsmą meni-

nėje mokykloje ir šių procesų socialinį kultūrinį determinizmą (I skyrius), analizuojama menininko individualybės dvasinio pasaulio dinaminė struktūra (II skyrius), po to aptariama menininko savirealizacija kūryboje, kaip sąmoninga pilietinės pozicijos išraiška (III skyrius).

Pirmajame skyriuje („Menininko asmenybė ir profesija“) nagrinėjamos menininko profesijos atsiradimo socialinės kultūrinės prielaidos: a) visuomeninis darbo pasidalijimas ir su juo susijęs pilietinio tipo humanizmo įsigalėjimas; b) augantys estetiniai ir meniniai poreikiai; c) atsirandanti menininko savimonė ir meninės veiklos visuomeninio vaidmens pripažinimas; d) aukštųjų visuomenės sluoksnių intelektualinės kultūros organiškas ryšys su liaudies amatininkų kultūrine tradicija. Istorikai apžvelgiama menininko profesijos statuso problema, kokybiniai socialinės menininko padėties pokyčiai Renesanso epochoje ir socializmo sąlygomis. A. Gaižutis išryškina ir aptaria esminius skirtumus tarp meno, amatų, vaikiškos ekspresijos ir naivių meno kūrybos formų, kurie ryškūs estetinės nuostatos, kūrybos proceso ir estetinės normos sferose. Be profesinės ir neprofesinės